

ANNA ACHMATOVA

REQUIEM

REQUIEM

АННА АХМАТОВА

РЕКВИЕМ

**ПЕРЕВОД И ВСТУПИТЕЛЬНАЯ СТАТЬЯ
ПЕТЕРИСА АЙГАРСА**

**Эпилог
Франсуа Мориака**

INTER-LANGUAGE LITERARY ASSOCIATES

ANNA ACHMATOVA

REKVIĒMS

ATDZEJOJIS PĒTERIS AIGARS

FRANSUA MORIAKA
EPILOGS

INTER-LANGUAGE LITERARY ASSOCIATES

**S. L. Hollerbacha
vāka zīmējums**

ANNA ACHMATOVA

ANNA ACHMATOVA

Dzejniece Anna Achmatova viesojās Anglijā 1965. gada pavasarī un jūnijā saņēma Oksfordas universitātē goda doktores diplomu. Tas bija dzejnieces pēdējais ceļojums. Nākošā gada 5. martā Maskavā beidz pukstēt viņas sirds. Achmatova ir viens no neparastākiem literātūras fainomeniem nevien XX g.s. krievu, bet arī Eiropas literātūrā. Viņas darbi un mūžs dos vielu nākotnē neskaitāmiem literātūras pētniekiem, daiļradīšanas psihologiem. Nodzīvojusi visu mūžu padomju varas ēnā, viņa palikusi garīgi neatkarīga, palikusi uzticīga tīras dzejas principiem un savai sirdsapziņai, brīvā rakstnieka misijai.

Dzejniece dzimusi 1889. g. 23. jūnijā Odesā flotes inženiera ģimenē. Jaunību pavadījusi un savas slavas rītausmu piedzīvojusi Krievijas galvas pilsētā un tās piepilsētās Pavlovskā un Carskoje Selo. Viņas pirmā dzeju grāmata "Vakars" iznāca 1912. gadā tikai 300 eksemplāru metienā, bet tie nodibināja dzejniecei paliekamu vārdu. Šajā pašā gadā dzejniece pievienojās sava vīra dzejnieka Nikolaja Gumiļeva nodibinātam "akmeistu" literāram pulciņam, kas nostājās opozīcijā mistiskajiem simbolistiem, kuņus pārstāvēja tādas redzamas personības kā Aleksandrs Bloks, Andrejs Belijs un Vjačeslavs Ivanovs. Akmeisms bija domāts kā pretinde simbolismam. Tas bija iecerēts kā kalpošana tīrai vārda mākslai, kuņai pamati likti grieķu un romiešu literātūrā un renesanses laikmeta darbos.

Akmeistu pulciņa galvenie pārstāvji bija Gumiļevs, Achmatova un Osips Mandelštams. Visu triju dzīves laiks bija traģisku notikumu apēnots, jo neviens no viņiem nespēja pakļauties nichilistiskās revolūcijas paliem. Gumiļevu nošāva 1921. g. it kā par piedalīšanos kādā pretkomūnistiskā sazvērestībā. Mandelštams, ilgi vajāts, nomira 1938. gadā koncentrācijas nometnē Vladivostokā garīgi slims. Achmatova divas reizes bija aizliegta dzejniece. No 1923. g. līdz 1940. g. un no 1945. g. līdz 1950. gadam. Šajā laikā Achmatova maz ko uzrakstījusi, bet viņas mūžā liekas ir piepildījusies Ģētes atziņa: “Visam, ko darām, ir savas sekas. Gadaās, ka gudrība un patiesība ne arvien izraisa labvēlību... bet arī ļaunums dažkārt panāk pretējo.” Traģiskajos cilvēcības mijkrēšļā gados Anna Achmatova ir uzrakstījusi Rekviēmu, kur māte notēlojusi dēla Ļeva Gumiļeva un savas ciešanas, 18 mēnešus stāvēdama cietumu priekštelpās un pagalmos ar pārtikas un drānu saiņiem. Ļevu Gumiļevu, jaunu vēsturnieku, notiesāja uz piecpadsmit gadiem spaidu darbos.

Rekviēms ieņem redzamu vietu dzejnieces darbu sarakstā, tas ir spožākais posms viņas daiļradišanas ķēdē. Rekviēms –antiteze strāvai krievu literatūrā, ko ievadīja Aleksandra Bloka “Divpadsmit.”

Kā badains suns, ko projām dzina,
Stāv buržuis mēms kā jautātājs.
Un vecā pasaule aiz viņa
Kā suns, kas asti nepamāj.

Revolūcija, protams, vecās pasaules vietā nedzemdēja jaunu, tikai radija jaunu šķiru, nežēlīgu, varas apskurbušu.

Šajā straumē peldēja arī Majakovska revolūcionārais romantisms. “Nekavējoties piešķirt pilsoņa tiesības jaunai dze-

jas valodai — melodiju atvietot ar izkiedzieniem, šūpuļa dziesmu ar bungu riboņu.” (Majakovskis — Kā darināt dzējoli). Bloks nepiedzīvoja revolūcijas palu apsīkumu. Majakovskis aizrijās un noslika tās dūņās. Anna Achmatova cieta, raudzījās dzīvē un centās to izteikt vārmās. Viņa apzinājās, ka dzejnieks nav dvēseles inženieris, tikai cilvēka dvēseles un dabas iztulkotājs, līdzsvara turētājs starp cildeno un zemisko.

Cik daudz skaļu un daudzkrāsainu vārdu kā raķešu vajadzēja izšaut Majakovska izdomai, lai cildinātu revolūcijas rupjo varenumu. Un cik nedaudzos vārdos Achmatova atburto Rekvēmā varas melnās maģijas noslēpumus, atver durvis uz raganu virtuvi, kur verd šausmas un iznīcība:

Un tur alās katordznieki tveņas,
Nāves skumjas, kuņas neizciest.

Visi šie nežēlīgie notikumi bija zināmā mērā ēze, kas rūdīja Achmatovas raksturu un talantu. Viņa nesalūza, bet savas ciešanas ietvēra klasiskos pantos, kas paliks uz laiku laikiem nevien kā dzejas paraugi, bet arī cilvēcīgā sīkstuma un drošsirdības liecinieki.

Annas Achmatovas dotības iezīmējas jau pirmajā krājumā: mīlestības lirika ļoti īpatnējā, smeldzīgi kaislīgā uztverē, dabas dzejoļi. Vēlākos krājumos viņas redzes loks paplašinās, skats ietiecas dziļāk cilvēku dvēseļu un vēstures katastrofās, apgaismo šķietami necaurredzamo tumsu, atklājot uz sienām līdz šim neredzētus likteņa rakstus. Maz pamazām Achmatova no īpatnas krievu dzejnieces paceļas pāri nacionālām robežām, ietiecoties visas cilvēces apvāršņos. Viņa pievēršas mūžīgajiem mīlestības, nāves, Dieva meklēšanas

tematiem. Viņa slāpst pēc brīvības un šīs slāpes remdē dzejā un ticībā dzīvības Radītājam.

Dziļu reliģisku atziņu mudināta, dzejniece jau 1916. gadā uzraksta četrindas, kas ietver veselu filozofisku sistēmu un apliecina Achmatovas ticību mūžīgajai pasaules kārtībai, kuŗu meklējuši cilvēces visi lielākie gari.

Ir vārdi, kuŗus atkārtot nav spēka,
Kas viņus teicis — iztērējis sevi:
Nav apjauzama bezgalības ēka
Un žēlsirdība, kuŗu Dievs mums devis. (166. lpp.)

Dzejolis sarakstīts Sevastopolē 1916. g. ziemā. Dzejnieces ciešanas kļūst par pasaules sāpēm, viņa paceļ tās mākslas mūžīgos augstumos, pārkausē dzejas metallā, kas kā nevainojami liets zvans skanēs cauri gadu simteņiem. 1945. gadā Achmatova uzrakstījusi citas četrindas, kuŗas it kā papildina viņas iepriekšējo ticības apliecinājumu. (1946. gadā Ždanovs viņai un satirisko stāstu autoram Michailam Zoščenko tēmēja vismagākos uzbrukumus. Abus rakstniekus izslēdza no rakstnieku savienības). Bet 1945. gadā dzejniece raksta, būdama dziļi pārliecināta, ka reizi “vārds,” dzejas patiesība, ņems virsroku:

Zelts sarūs, tērauds nepastāvīgs kļūst,
Drūp marmors, radīts viss, lai nāvē rimtu;
Vien bēdas mūžam sāpēt nepiekuš,
Un valdonīgais vārds vēl dzīvo gadusimtus. (300. lpp.)

Liekas, ka Achmatovas ģenijs vislabāk izteic sevi četrindās vai astoņindās. Pārdzīvojumu un atziņu izraisīti, šie dzejoļi rakstīti vienā paņēmienā. Tai pašā laikā dzejniece sasniedz apbrīnojamu izteiksmes gleznainību, koncentrētību un for-

mas pilnību. Dažkārt viņa raksta it kā aforismus, kas atgādina persiešu dzejnieka Sādi prātniecisko asprātību un dzīves patiesības atklāsmi. Piemēram, Epigramā, kas rakstīta 1960. g., dzejniece saka:

Vai Beatriče spēja tā kā Dante radīt,
Vai Laura mīlestības tveici teikt?
Es sievas iemācīju runas vadīt,
Mans Dievs, kas pateiks viņām vienreiz — beigt? (320. lpp.)

Savas daiļrades noslēpumus Achmatova atklāj dzejolī, kuŗā viņa notēlo mūzas ierašanos. Retais dzejnieks tik tēlaini un drāmatiski ir uzzīmējis iedvesmes brīdi. Dzejolis saucas:

Mūza

Kad naktī gaidu viņas atnākšanu,
Kā mata galā visa dzīve trīs.
Kas slava, jaunība, kas brīvība mana
Pret viešņu mīlāko? Tā liru atnesīs.

Un viņa ienāk. Apmetnis jau raisās,
Un skatu nopietnu vērš manī sūtītā.
Es viņai vaicāju: "Vai Dantem rindas baisās
Par elli diktēji?" "Jā!" atbildēja tā (221. lpp.)

Attiecības ar lasītājiem Achmatova raksturo dzejoļu ciklā "Amata noslēpumi." Viņa sākumā runā par dzejnieka darbu. Dzejnieks paņemot kaut ko no mūzikas, no citu cilvēku sāpēm, no mežu šalkām, no dūmakainām tālēm, no miglas aizkara; viņš ņemot pa kreisi un labi, kur vien kas atrodams, bez sirdsapziņas pārmetumiem. Mazliet aizņemo-

ties no dzīves viltīgās, bet visu citu no nakts klusuma. Pievēršoties tieši lasītājam, dzejniece atzīstas:

Un gads no gada bēgot gainās,
Neviens šo loku nepārtrauks,
Kaut nezināms, bet nepārmainās
Ik dziesminiekam mūžīgs draugs. (290. lpp.)

Annas Achmatovas izjūtu skāla ir plaša, skats skaidrs, nemaldīgs, dažkārt pravietiski tālredzīgs. Viņa jau no jaunības apzinājusies savu aicinājumu un kalpojusi tam par spīti varas žņaugiem. 1966. g. 5. martā nobeidzās nevien lielas dzejnieces, bet arī varonīgas sievietes mūžs.

Šīs esejas noslēgumā lieti iederas Rodas Apolonija vārdi, kurus viņš 300 gadus pirms Kristus dzimšanas rakstījis, noslēdzot vēstījumu par Argonautu braucienu pēc Zelta aunādas. Šī traģiskā krievu rakstnieku paaudze liekas radinieki drošsirdīgajiem Zelta aunādas meklētājiem.

Apolonijs raksta:

“Ardievu laimīgā, varonīgā cilvēku cilts. Jūsu svētība lai nāk pār manu dziedājumu. Varbūt, gadiem aizejot, šis dziedājums ļaudīm liksies arvien valdzinošāks un valdzinošāks. Ardievu!”

Pēteris Aigars.

РЕЗЮМЕ

Творчество Анны Ахматовой — одно из необычайных явлений не только русской, но и всей европейской литературы XX века. И творчество, и сама жизнь поэта будут предметом самого пристального изучения со стороны литературоведов, как высокий образец независимости художника и человека в самые тяжкие времена насилия и террора.

Петерис Айгарс рассказывает о группе акмеистов, главнейшими представителями которых являлись Гумилев, Мандельштам и Анна Ахматова. Все трое — поэты трагической судьбы, ибо не поддались обезличивающему давлению тоталитарного режима. Гумилева расстреляли в 1921 году, Мандельштама довели до сумосшествия и уморили в лагере НКВД, Ахматову всемерно травили, вовсе не печатали с 1924 по 1940 — и с 1946 по 1950 год.

В эти-то годы гонений и официального мракобесия Ахматова и пишет свой «Реквием», посвященный страданиям матери и сына — сын Ахматовой, историк Лев Гумилев, был осужден на многолетнее пребывание в лагерях НКВД. «Реквием» Ахматовой — это как бы анти-тезис тому потоку русской литературы, который порожден «Двенадцатью» Блока:

Стоит буржуй, как пес голодный,
Стоит безмолвный, как вопрос.
И старый мир, как пес безродный,
Стоит за ним, поджавши хвост.

Нет, Октябрь не породил нового мира, — он породил только новый господствующий класс. Водоворот событий, порожденных революцией, Ахматова предчувствовала. В этом водовороте вырос революционный романтизм Маяковского, призывавшего «сразу дать все права гражданства новому языку: выкрику — вместо напева, грохоту барабана — вместо колыбельной песни» («Как делать стихи»). Блок не дожил до конца революционного половодья. Маяковский захлебнулся — его засосал ил обывательщины при спаде революционного приboя. Ахматова претерпела все — и осмысливала и живописала жизнь такой, какою она была. Для нее поэт должен быть отнюдь не инженером человеческих душ, а орудием познания души человека и души природы.

Громогласно и многоцветно взвизывались ракеты Маяковского — фейерверк од, воспевающих неотесанную мощь революции. А скупые слова Ахматовой лучше многословья Маяковского открывали дверь в кухню тоталитаризма, готовящую ужас и смерть, как основу незыблемости власти:

Но крепки тюремные затворы,
А за ними каторжные норы
И смертельная тоска.

Поэтический почерк Ахматовой выработался уже в ее первой книге стихов: тонкая лирика любви и природы. Но творческий кругозор поэта все расширялся и ее поэтическая проникновенность все углублялась в катакомбы

подсознания человека и истории. Ахматовой открываются потаенные письма Судьбы, и окаяем ее творчества перестает быть только русским — она все более и более захватывает кругозор общеевропейской литературы. Вечные темы любви, свободы, смерти, Бога все более и более углубляются в ее творчестве. Ее жажда свободы утоляется верой в Бога. Уже в 1916 году она утверждает:

О, есть неповторимые слова,
Кто их сказал — истратил слишком много.
Неистошима только синева
Небесная и милосердье Бога.

Может быть, поэтический гений Анны Ахматовой всего лучше воплощается в четверостишиях. В четырех или в восьми строчках она добивается необычайной эмоциональной напряженности, необыкновенной сосредоточенности и поэтической изобразительности. Иногда эти ее четверостишия и восьмистишия заставляют вспомнить мудрые и певучие стихи Саади. Такова, например, ахматовская эпиграмма:

Могла ли Биче словно Дант творить,
Или Лаура жар любви восславить?
Я научила женщин говорить,
Но, Боже, как их замолчать заставить?

Говоря о тайнах своего творчества, Ахматова признается:

Налево беру и направо,
И даже, без чувства вины,
Немного у жизни лукавой
И все — у ночной тишины.

Широка амплитуда творчества Ахматовой, четок и

ясен ее пророческий взор. Уже первые ее шаги обеспечивали ей поэтическую славу. Долгие годы ее страдальческой жизни не состарили ее творчества: оно осталось таким же вечно свежим, только мастерство ее стало еще более зрелым и совершенным.

5 марта 1966 года ушла от нас не только редчайшая представительница высокого поэтического слова, но и жена высокого подвига жизни, мудрой мысли и душевного благородства, большой человек, искавший и нашедший Бога.

REKVIĒMS

*Нет, и не под чуждым небосводом,
И не под защитой чуждых крыл, —
Я была тогда с моим народом,
Там, где мой народ, к несчастью, был.*

1961

ВМЕСТО ПРЕДИСЛОВИЯ

В страшные годы ежовщины я провела семнадцать месяцев в тюремных очередях в Ленинграде. Как-то раз кто-то «опознал» меня. Тогда стоящая за мной женщина с голубыми губами, которая, конечно, никогда не слышала моего имени, очнувшись от свойственного нам всем оцепенения и спросила меня на ухо (там все говорили шепотом):

— А это вы можете описать?

И я сказала:

— Могу.

Тогда что-то вроде улыбки скользнуло по тому, что некогда было ее лицом.

1 апреля 1957 года, Ленинград

*Man nebij sveša debess ļauta,
Zem svešiem spārniem ēnu gūt,
Es paliku, kur mana tauta,
Kur, kā par nelaimi, tai būt.*

1961.

PRIEKŠVārDA VIETĀ

Ježova terrora drausmīgos gados septiņpadsmit mēnešus pavadīju stāvēdama rindās Ļeņingradas cietumos. Kādu dienu kāds mani pazina. Sieviete, zilām lūpām, kas stavēja aiz manis, kuŗa, protams, nekad nebija dzirdējusi manu vārdu, atzīlba no mums visiem raksturīgā stinguma, un pie auss man vaicāja: (tur visi tikai čukstēja)

— Vai varat šo aprakstīt?

Es teicu:

— Varu.

Kaut kas līdzīgs smaidam pārslīdēja pār to, kas kādreiz bija šīs sievietes seja.

1957. g. 1. aprīlī, Ļeņingradā.

ПОСВЯЩЕНИЕ

Перед этим горем гнутся горы,
Не течет великая река,
Но крепки тюремные затворы,
А за ними «каторжные норы»
И смертельная тоска.

Для кого-то веет ветер свежий,
Для кого-то нежится закат —
Мы не знаем, мы повсюду те же,
Слышим лишь ключей постылый скрежет
Да шаги тяжелые солдат.

Подымались как к обедне ранней,
По столице одичалой шли,
Там встречались, мертвых бездыханней,
Солнце ниже и Нева туманней,
А надежда все поет вдали.

Приговор . . . И сразу слезы хлынут,
Ото всех уже отделена,
Словно с болью жизнь из сердца вынут,
Словно грубо навзничь опрокинут,
Но идет . . . Шатается . . . Одна . . .

Где теперь невольные подруги
Двух моих осатанелых лет?
Что им чудится в сибирской вьюге,
Что мерещится им в лунном круге?
Им я шлю прощальный свой привет.

Март 1940

VELTĪJUMS

No šīm bēdām kalni lejup sveķas,
Upe apstājusies vilņus sviest,
Drošie aizvari vairs neatveras,
Un tur alās katordznieki tveras,
Nāves skumjas, kuņas neizciest.

Kam vēl vēji dāvā svaigu dvesmu,
Kam vēl maigi saule rietot sarkst?
Nezinām. Mēs vēl tās pašas esam,
Bultu griezīgums tik nepanesams,
Nesteigdamies smagi soļo sargs.

Kā uz dievlūgšanu agri jau no rīta
Ielās devāmies, kur ļaudis nenovied.
Un tur satikāmies. Elpa izmocīta,
Saule zemu, Ņeva miglā tīta,
Tikai cerība vēl tāla dzied.

Spriedums. Riešas asaras kā strauti,
Atšķirta no visiem pēkšņi tā.
Liekas dzīvība no krūtīm sāpēs rauta,
It kā aizlauzta, kā nenopļauta
Streipuļo, bet aiziet izstumtā.

Draudzenes kur negribētās manas,
Divu velnišķīgo gadu ieguvums?
Ko tās jauž, kad koki vētrā klanās,
Kas tām spokojas, kad mēness dārā ganās?
Sveiciens pēdējais lai Sibīrijā jums.

1940. martā

ВСТУПЛЕНИЕ

Это было, когда улыбался
Только мертвый, спокойствию рад.
И ненужным привеском болтался
Возле тюрем своих Ленинград.

И когда, обезумев от муки,
Шли уже осужденных полки,
И короткую песню разлуки
Паровозные пели гудки.

Звезды смерти стояли над нами,
И безвинная корчилась Русь
Под кровавыми сапогами
И под шинами черных марушь.

IESKAŅA

Tas bij, kad mirušos vien smaidot rada,
Ka miers reiz mantots nenojausts,
Kad plandījās bez jēgas Ļeņingrada
Pie cietumiem kā piekars sprausts.

Un kad jau, mokās zaudējuši prātu,
Pulks notiesāto aizsoļoja mirt,
Kad lokomotīves, it kā sveicinātu,
Tiem svilpa, ko uz mūžu šķīr.

Pār galvām nāves zvaigznes stājās,
Un zeme nevainīgā raustījās,
Ko asiņainas kājas sabradāja
Un melno ratu riepas briesmīgās.

1

Уводили тебя на рассвете,
За тобой, как на выносе, шла,
В темной горнице плакали дети,
У божницы свеча оплыла.

На губах твоих холод иконки.
Смертный пот на челе . . . Не забыть! —
Буду я, как стрелецкие женки,
Под кремлевскими башнями выть.

1935

I

Aizveda tevi, kad tuvojās gaisma,
Gluži kā zārkam tev sekoju ciest;
Tumsā raudāja bērni aiz baismas,
Svētbildei pilēja svece, pirms dziest.

Tev ap lūpām bij mocekļa rievas,
Piere sviedros. To neaizmirst man.
Došos pie Kremla kā strēļu* sievas,
Gaudošu, mūriem lai vaimanas skan.

* Strēļi — streļci Pētera Lielā miesassargi, kas sacēlās pret caru. 1689. g. Pēteris Lielais 2000 no viņiem nogalināja.

1935

2

Тихо льется тихий Дон,
Желтый месяц входит в дом,

Входит в шапке набекрень,
Видит желтый месяц тень.

Эта женщина больна,
Эта женщина одна,

Муж в могиле, сын в тюрьме,
Помолитесь обо мне.

II

Klusi Klusā Dona slīd,
Dzeltens mēness logā spīd,

Ienāk namā, mēness redz,
Sievieti, ko ēna sedz.

Sieviete šī neatspirgst,
Viena vientulībā sirgst.

Kapā vīrs, dēls cietumā:
Pieminiet kāds lūgšanā.

Нет, это не я, это кто-то другой страдает.
Я бы так не могла, а то, что случилось,
Пусть черные сукна покроют,
И пусть унесут фонари . . .
Ночь.

III

Nē, es neesmu, kas cieš, kādam citam tā klājas.
Es to nespētu. Bet pār visu, kas ciests,
Melnā vadmala pāri lai klājas.
Nakts. Lai laternas aiznes. Lai dziest.

Показать бы тебе, насмешнице
И любимице всех друзей,
Царскосельской веселой грешнице,
Что случилось с жизнью твоей —

Как трехсотая, с передачею,
Под Крестами будешь стоять
И своей слезою горячею
Новогодний лед прожигать.

Там тюремный тополь качается,
И ни звука — а сколько там
Неповинных жизней кончается...

IV

Paveries tagad, tu zobgale grēcīgā,
Draugu un draudzeņu acuraugs,
Nepalīdz lepnums, ne atmaņa spēcīgā,
Vienureiz dzīve pie bikts tevi sauks.

Stāvot ar saini starp simtām un tūkstošām,
Cietuma pagalms kā Golgāta kļūst,
Un no asarām karstām un sūrstošām
Janvāra ledus kā negribot kūst.

Cietuma apse dreb puteņos sīvajos,
Bet ne skaņu, tik daudz tur, tik daudz
Bezvainas nobeidzas, kas bija dzīvajos.

5

Семнадцать месяцев кричу,
Зову тебя домой.
Кидалась в ноги палачу,
Ты сын и ужас мой.

Все перепуталось навек,
И мне не разобрать
Теперь, кто зверь, кто человек,
И долго ль казни ждать.

И только пыльные цветы,
И звон кадильный, и следы
Куда-то в никуда.

И прямо мне в глаза глядит
И скорой гибелью грозит
Огромная звезда.

1939

V

Jau septiņpadsmit mēnešus
— Nāc mājās — sauciens skan.
Es skauju bendem ceļgalus,
Tu dēls un negals mans.

Viss sajucis, prāts neatšķir,
Sirds apgūt atsakās:
Vai cilvēki, vai zvēri ir?
Kad tevi notiesās?

Vien puķes, putekļi ko sedz,
Un vīraks kūp un pēdas redz,
Kas aizved neziņā.

Un manās acīs noraugās —
Kā draudot — drīzi zeme klās —
Vēl zvaigzne milzīgā.

1939

Легкие летят недели,
Что случилось, не пойму.
Как тебе, сынок, в тюрьму
Ночи белые глядели,

Как они опять глядят
Ястребиным жарким оком,
О твоём кресте высоком
И о смерти говорят.

1939

VI

Nedēļas viegli projām skrien,
Kas ir noticis, nesaprotu.
Vai tevi cietumā, dēls, arvien
Baltās naktis uzlūkotu?

Vanaga acīm uzlūko,
It kā dvēseli plēstu,
Un par krustu pacelto,
Un par nāvi vēsta.

1939

7

ПРИГОВОР

И упало каменное слово
На мою еще живую грудь.
Ничего, ведь я была готова,
Справлюсь с этим как-нибудь.

У меня сегодня много дела:
Надо память до конца убить,
Надо, чтоб душа окаменела,
Надо снова научиться жить, —

А не то . . . Горячий шелест лета,
Словно праздник за моим окном.
Я давно предчувствовала этот
Светлый день и опустелый дом.

1939. Лето

SPRIEDUMS

Vārds kā akmenis uz manām krūtīm krita,
Man uz krūtīm, ko vēl elpa ceļ.
Es to sagaidīju, mani nenosita,
Jāsaņemamas, smagums jānoveļ.

Šodien man tik daudz ir darba,
Atmiņa līdz galam jānokauj,
Jāpūlas, lai dvēsele top skarba,
Citai dzīvei kājas jāsaauj.

Citādi... Aiz loga šalko vēji,
Vasarai ir svētki — laukā sadzirdams.
Es jau sen, jau sen to paredzēju:
Gaiša svētdiena un atstāts nams.

1939. vasarā.

К СМЕРТИ

Ты все равно придешь — зачем же не теперь?
Я жду тебя — мне очень трудно.
Я потушила свет и отворила дверь
Тебе, такой простой и чудной.

Прими для этого какой угодно вид,
Ворвись отравленным снарядом
Иль с гирькой подкрадись, как опытный бандит,
Иль ограви тифозным чадом.

Иль сказочкой, придуманной тобой
И всем до тошноты знакомой, —
Чтоб я увидела верх шапки голубой
И бледного от страха управдома.

Мне все равно теперь. Клубится Енисей,
Звезда полярная сияет.
И синий блеск возлюбленных очей
Последний ужас застилает.

19 августа 1939
Фонтанный Дом

NĀVEI

Vienalga nāksi reiz, kam tagad nenāc tu,
Man ir tik grūti, gaidu tevi ļoti;
Es gaismu nodzēsu, un durvis pusvīru —
Tu burvīgā lai mani apciemotu.

Nav svarīgs izskats, ja tev jāatnāk:
Vai lode indēta, ko nesamanu,
Vai ļaundaris, kas zagšus pielīst māk,
Vai vēlies nozūmēt ar tīfa tvanu;

Vai stāsti pasaku, ko iemācījies paust,
Līdz riebumam kas pazīstama tālu,
Lai mēļo cepuri vēl acīm jaust,
Un sētnieku ar seju bailēs bālu.

Vienalga. Jeņiseja mutuļojot plūst,
Un Ziemeļzvaigzne margo.
Un mīļo acu zilais mirdzums būs,
Kas šausmās pēdējās vēl sargās.

1939. 19. augustā.

Уже безумие крылом
Души закрыло половину
И поит огненным вином
И манит в черную долину.

И поняла я, что ему
Должна я уступить победу,
Прислушиваясь к своему
Уже как бы чужому бреду.

И не позволит ничего
Оно мне унести с собою
(Как ни упрашивай его
И как ни докучай мольбою):

Ни сына страшные глаза —
Окаменелое страданье,
Ни день, когда пришла гроза,
Ни час тюремного свиданья,

Ни милую прохладу рук,
Ни лип взволнованные тени,
Ни отдаленный легкий звук —
Слова последних утешений.

4 мая 1940.
Фонтанный дом

Ar spārnu dvēselei
Sedz ārprāts vienu pusi;
Man uguns vīnu lej,
Sauc aiza satumsusi.

Es apzinos — ir gals,
Nav izvaires nekādas:
Man pašas murgu balss
Kā sveši rēgi rādas.

Viņš neatļaus neko
Vairs paglabāt pie sevis;
Lai kā es lūgtos to,
Viņš paliks nepiedēvis.

Ne dēla drūmais skats,
Ne stindzinošās sāpes,
Ne vētras sākums pats,
Ne satikšanās slāpes,

Ne rokas spiediens vēss,
Ne liepu trauksmās ēnas,
No tāles neskanēs —
Pat mierinājums lēni.

1940. 4. maijā.

РАСПЯТИЕ

*«Не рыдай Мене, Мати,
во гробе сущу».*

I

Хор ангелов великий час восславил,
И небеса расплавились в огне.
Отцу сказал: «Почто Меня оставил!»
А Матери: «О, не рыдай Мене . . .»

II

Магдалина билась и рыдала,
Ученик любимый каменел,
А туда, где молча Мать стояла,
Так никто взглянуть и не посмел.

1940-1943

KRUSTĀ SIŠANA

Neraudi, māt, man kapā dusēt...

1

Un padebeši liesmās šķīrās iesarkani,
Un steidzās enģeļi to stundu daudzīnāt;
Viņš teica: "Tēvs, kamdēļ tu pamet mani?"
Bet mātei: "Neraudi par mani, māt."

2

Magdalēna asarās sitās bez prāta,
Mīļākais mācekļis kļuva kā pliens,
Bet uz to vietu, kur klusēja māte,
Nespēja acis pavērst neviens.

1940. — 1943.

ЭПИЛОГ

I

Узнала я, как опадают лица,
Как из-под век выглядывает страх,
Как клинописи жесткие страницы
Страдание выводит на щеках,

Как локоны из пепельных и черных
Серебряными делаются вдруг,
Улыбка вянет на губах покорных,
И в сухоньком смешке дрожит испуг.

И я молюсь не о себе одной,
А обо всех, кто там стоял со мною,
И в лютый холод, и в июльский зной,
Под красною ослепшею стеною.

EPILOGS

I

Es redzēju kā sāpes saēd sejas,
Kā glūn zem plakstiem izmisums,
Kā ciešanas, kas nemitējas,
Cērt sejā ķīļu rakstus mums.

Kā matus pēlēkos un melnos rūpēs
Var vienā naktī sidrabojušs vīt;
Kā novīst smaids padevīgās lūpās,
Kā saustos smieklos bailes saklausīt.

Es lūgšanas ne sev, bet visiem skaitu,
It visiem, kuŗiem kopā gāja gaita:
Gan bargā salā, dienās tveicīgās
Pie sienas mēmās, sienas sarkanās.

II

Опять поминальный приблизился час.
Я вижу, я слышу, я чувствую вас:

И ту, что едва до окна довели,
И ту, что родимой не топчет земли,

И ту, что красивой тряхнув головой,
Сказала: «Сюда прихожу, как домой».

Хотелось бы всех поименно назвать,
Да отняли список, и негде узнать.

Для них соткала я широкий покров
Из бедных, у них же подслушанных слов.

О них вспоминаю всегда и везде,
О них не забуду и в новой беде,

И если зажмут мой измученный рот,
Которым кричит стомильонный народ,

Пусть так же они поминают меня
В канун моего поминального дня.

А если когда-нибудь в этой стране
Воздвигнуть задумают памятник мне,

Согласье на это даю торжество,
Но только с условием — не ставить его

II

Un atkal nāk stunda, mans dievaiņu laiks,
Es jaužu, es redzu, kāds kuņai bij vaigs.

Ir to, ko ar pūlēm pie loga bij vest,
Ir to, kuŗu zemei vairs grūti nav nest,

Ir to daiļo galvu, kas pateica mums:
"Šī vieta vienmēr man patvērums."

Es vēlētos vārdā katru jūs saukt,
Bet piezīmes ņemtas, viss atmiņā jaukts.

Vien pieminot pūlējos paklāju aust
No vienkāršiem vārdiem, kas padomā aust.

Tos nespēju aizmirst, tie prātā man būs,
Kaut nelaime jauna vēl kamiešos grūs.

Un mocīto balsi, ja cieti man žņausgs,
Ar ko simti miljoni taisnību sauc,

Tad pieminiet mani, ik katrs kā māc,
Kad atkal šķiršanās gadskārta nāk.

Un kādreiz, ja zemei šai nodoms būs cēls —
Celt piemiņas zīmi, ko veido mans tēls,

Šo nodomu sveicu. Vien noteikums skan:
To necelt pie jūras, kur dzimtene man.

Ни около моря, где я родилась:
Последняя с морем разорвана связь,

Ни в царском саду у заветного пня,
Где тень безутешная ищет меня,

А здесь, где стояла я триста часов
И где для меня не открыли засов.

Затем, что и в смерти блаженной боюсь
Забыть громоухание черных марусь,

Забыть, как постылая хлопала дверь
И выла старуха, как раненый зверь.

И пусть с неподвижных и бронзовых век
Как слезы струится подтаявший снег,

И голубь тюремный пусть гулит вдали,
И тихо идут по Неве корабли.

1940. Март

Ar jūru sendienu viss sakars ir rauts,
Ne ķeizara dārzā, kur celms slepu sauc,

Kur nerimtā ēna vēl pēdas man dzen,
Bet tur — trīssimt stundas — kur stāvēts nesen,

Kur cietuma aizvari aizkrita ciet.
Pat svētītā nāvē man neaiziet

Un aizmirst tās durvis, ko neatvērs,
Kur gaudoja sieva kā ievainots zvērs.

No nedzīvās bronzas plakstiem lai plūst
Kā asaras sniegi, kas atkusnī kūst,

Un dūjas lai dūdo, kur cietums vēl vīd,
Un lēni pa Ņevu lai tvaikoņi slīd.

1940. martā.

ANNA AKHMATOVA, JE PENSE A VOUS

Dimanche, 15 mai 1966.

“Anna Akhmatova, je pense à vous.” Je me le redis, durant tout ce jour, du même ton que je me suis toujours murmuré le vers de Baudelaire: “Andromaque, je pense à vous...” Andromaque émergeait pour Baudelaire d’une préhistoire brumeuse. Anna Akhmatova, elle, vient de mourir, inconnue de nous tant qu’elle a vécu, et maintenant nous savons qu’elle était un des grands poètes de la Russie soviétique, mais ce n’est pas pour cela que nous l’aimons: c’est que cette créature si frêle a assumé l’interminable supplice de son peuple. La jeune femme qui, dans ses belles années d’avant la Grande Guerre, n’aimait que la gloire et que l’amour a consenti à la communauté du destin avec des milliers et des millions de torturés et de déportés: son mari a été fusillé, son fils, de sa vingtième à sa quarantième année, a été incarcéré, en haine du nom qu’il portait.

Il n’y a rien d’autre dans *REQUIEM* d’Anna Akhmatova. Cette plaquette, parue aux Editions de Minuit, se lit en une demi-heure, mais une vague y déferle qui nous recouvre, et elle ne se retire pas. Je sais bien que toute poésie est intraduisible. Ici, la souffrance de cette femme russe, de cette mère russe, suinte et finit par ruisseler à travers les mots incompréhensibles.

La jeune femme radieuse de 1914, près d'Odessa où elle était née, possédait la gloire déjà, celle que le monde donne, et aucun signe ne l'avertissait:

“ si l'on t'avait montré, persifleuse,
“ préférée de tes amies,
“ pécheresse gaie de Tzarskoïe Selo
“ ce qui en serait de ta vie...”

Ce qui décide pour elle de tout, une fois la révolution accomplie, c'est ce parti pris de ne pas partir comme ont fait les autres, c'est de choisir délibérément, dès ce moment-là, qu'elle ne se séparera pas de son peuple crucifié. La Russie soviétique, si nous la ramenons à l'image que s'en font aujourd'hui des millions de téléspectateurs, c'est un cosmonaute à la poitrine bombée qui s'avance vers le Praesidium suprême juché sur son estrade. La Russie soviétique, c'est aussi, après quarante-cinq années d'une lutte sanglante, ou sournoise, pour arracher du coeur de ce peuple la foi au Dieu vivant, ces jeunes communistes qui insultent les derniers fidèles de la Pâque russe.

Anna Akhmatova a choisi délibérément de se coucher sur cette croix et ce sera par sa bouche, désormais, qu'un peuple de cent millions d'âmes poussera son cri: “Fils en prison, mari dans la tombe, priez pour moi.” Je ne crois pas qu'on puisse lire sans larmes ce qui, dans *REQUIEM*, a trait à ce fils unique aura quarante ans quand s'ouvrira enfin la porte de sa geôle. Je citerai seulement cette préface datée du 1er avril 1957 à Leningrad: “Dans les années terribles de la “Iéjovchtchina”, j'ai passé dix-sept mois à faire la queue devant les prisons de Leningrad. Un jour, quelqu'un a cru m'y reconnaître. Alors, une femme aux lèvres bleuâtres qui

était derrière moi et à qui mon nom ne disait rien sortit de cette torpeur qui nous était coutumière et me demanda à l'oreille (là-bas, on ne parlait qu'en chuchotant) : "Et cela, pourriez-vous le décrire?" Et je répondis: "Oui, je le peux." Alors, une espèce de sourire glissa sur ce qui avait été jadis son visage."

Anna Akhmatova connut un temps de répit: à partir de 1940, la guerre la débâilla. Elle prêta sa voix à la Russie en armes. Ses poèmes eurent un immense retentissement. Mais dès 1946, sous le règne de Jdanov, la persécution interrompue reprit son cours.

...Anna Akhmatova, je pense à vous. Au moment où le général de Gaulle va recevoir les ovations de votre peuple, je veux dire à voix haute et intelligible pourquoi nous, Français catholiques, nous l'aimons. Ce n'est pas parce qu'il ira le premier dans la Lune. Nous aimons, nous chérissons ce qui demeure de la sainte Russie sous les outrages des jeunesses communistes, ce qui s'obstine à ne pas mourir malgré toutes les lois sur le baptême, malgré les milliers d'églises fermées ou détruites — et celles qui demeurent ouvertes sont interdites aux enfants et aux adolescents, — cette Russie qui demeure fidèle pourtant, comme Anna Akhmatova est demeurée fidèle à sa patrie soviétique malgré son mari fusillé, malgré son fils incarcéré.

Tant de peuples ont été crucifiés, depuis que Nietzsche a décrété la mort de Dieu, que toutes ces croix se sont en quelque sorte neutralisées: les indicibles souffrances du peuple espagnol, celles de la Pologne, celles d'Israël et de tous les autres les ont tour à tour recouvertes et nous les ont fait oublier. L'histoire contemporaine de l'Europe tient dans une forêt de croix. Mais la crucifixion de la Russie a duré

pendant plus de quarante ans. Elle dure encore. Une crucifixion sans presque aucun cri: il ne fait pas bon crier dans ce pays-là. On sait ce qu'il en a coûté cette année à Siniavski et à Daniel. REQUIEM d'Anna Akhmatova jaillit presque seul dans ce silence. Il faut que cette plainte soit entendue puisque par miracle la traduction de Paul Valet laisse passer quelque chose d'une douleur intraduisible.

Anna Akhmatova connaissait sa gloire. Elle a toujours cru qu'un jour en son honneur un monument serait érigé. Mais elle indique l'endroit où elle souhaite qu'il se dresse, non dans le parc des tsars où l'ombre inconsolable du mari fusillé la cherche encore,

“ mais ici, où je restais trois cents heures debout
“ sans qu'on ouvrit pour moi les verrous;
“ et même dans la mort bienheureuse, j'ai peur
“ d'oublier le roulement des noirs fourgons de terreur...”

Peut-être serai-je blâmé d'avoir écrit ces choses à la veille du voyage à Moscou du président de la République: c'est un grand amour pour le peuple d'Anna Akhmatova qui me l'inspire. Dès l'adolescence, Tolstoi et Dostoïevsky, et un peu plus tard Berdiaev, Tchekhov, Pasternak me l'ont rendu presque plus proche que mon propre peuple: je veux dire qu'il y avait certains traits de mon être secret que je retrouvais en eux et qui n'étaient pas chez les secs écrivains de chez nous...

Je ne me résigne pas à ce lent étouffement de l'Eglise orthodoxe russe. Vous dénoncez le silence de Pie XII devant le génocide, mais vous mêmes, vous vous taisez aujourd'hui, alors que ce qui est pourchassé, traqué, détruit en Russie

soviétique c'est une irremplaçable espérance que ce peuple incarnait.

Anna Akhmatova a fini par échapper à ses bourreaux: elle repose enfin. Mais d'autres poètes russes sont toujours vivants. Le disciple d'Anna Akhmatova, Iossip Brodski (il faut lire de lui aux Editions du Seuil *Collines et autres poèmes*, avec une importante préface de Pierre Emmanuel), Iossip Brodski, condamné à cinq ans de travaux correctifs, est encore vivant, lui, autant que peut l'être là-bas un esprit qu'une conception personnelle de l'homme rend libre. C'est cette liberté qui fait son crime: le crime de poésie. Anna Akhmatova, je pense à vous.

François Mauriac

Courtesy of Figaro Littéraire

1968

Printed in the U.S.A.

by

WALDON PRESS, INC.

150 Lafayette St., New York, N.Y. 10013

